

Василенко П. В.

*студентка факультету
лінгвістики та соціальних комунікацій,
Національний авіаційний університет,*

Струк І. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської
філології і перекладу, доцент,
Національний авіаційний університет*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТОВИХ АНАГРАМ НА ПРИКЛАДІ РОМАНА ДЖ. ДЖОЙСА «УЛІСС»

В епоху постмодернізму письменники намагаються привернути увагу до своїх творів за допомогою різноманітних засобів та прийомів, одним з яких є анаграма [10; 5; 7; 2]. Сучасна наукова література визначає анаграму як один із фоносемантичних засобів мови, не лише засіб формальної організації тексту, а звернення до змісту, «є його сумою, підсумком, резюме». Вивчення анаграм ґрунтується на роботах О. Пузирьова, В. Топорова, В. Лукіна, Г. Берестнева, Т. Бонч-Осмоловської та інших дослідників. Останні дослідження розглядають анаграму в якості ознак інтертекстуальності, як спосіб смисловираження, семантичне поняття, як формотворчий чинник. Керуючись думкою В. Лукіна, що «анаграма – це своєрідне готове, хоч і неявне, формулювання сенсу тексту», можна стверджувати, що кожний художній текст містить в собі анаграму, більш або менш виражену.

Підтвердженням цієї думки є роман Дж. Джойса «Улісс» – роман, у якому автор «бажає не просто розповісти історію». Автор «впевнений, що все найважливіше література доносить... самою формою, письмом, способом мовлення» [3, с. 730], тому потрібно «вслуховуватися та вдивлятися у текст» [3, с. 730]. Можливо, тому на сторінках роману Дж. Джойса «Улісс» за допомогою методу наскрізної вибірки було вилучено 89 анаграм та знайдено їх відповідники у тексті українського перекладу.

Традиційно анаграми розглядаються як художній прийом або мовна гра. «Анаграма в межах художнього твору виступає стилістичним прийомом і має мовленнєву (оказіональну) природу» [8, с. 138]. Ідентифікувати анаграми можна різними способами. В. Лукін пропонує ознаки наявності анаграм у тексті [6, с. 76-77], які є «еталоном анаграми» та за якими «легко» їх відшукати. Такими ознаками є, по-перше, «анаграматичні повтори покривають увесь простір тексту та відтворюють повний звуко-буквений склад слова, яке

анаграмується». По-друге, ці повтори «або а) підкоряються суворій закономірності у своєму розподілі по тексті, або б) мають тенденцію до концентрації на тій ділянці текстового простору, яка найбільш важлива» для змісту. По-третє, «анаграматичні повтори співвідносяться з сильними позиціями тексту – формально та семантично; анаграма завжди буває «підтримана» іншими текстовими явищами та знаками», які вказують на слово, що анаграмується. І по-четверте, слово, що анаграмується «виражає зміст тексту а тому незмінно присутнє у формулюванні інтерпретації тексту» тим, хто знайшов анаграму. Чим більше цих ознак – тим надійніше твердження про присутність анаграми в тексті. Таким чином, дослідники вважають, що кожний текст містить в собі анаграму.

Саме за цими ознаками у тексті роману Дж. Джойса «Улісс» було ідентифіковано різноманітні типи анаграм. Одним із типів анаграм за будовою є текстові анаграми, які передають атмосферу того або іншого моменту, підкреслюють почуття героїв роману, виражають їх переживання, передають настрій, відображають внутрішній світ героя, його психологічний стан тощо. Звукоасоціативний, звукосемантичний ряд тексту створюють також фразові анаграми, які допомагають сприймати текстову структуру близькою до задуму автора. До фразових анаграм можна віднести такі: “*We call it **D.B.C.** because they have **damn bad cakes**” [4, с. 448] (тут і далі жирним шрифтом виділено наші спостереження – ВП, ІС); “*Like lady, ladylike*” [1, с. 477]; “*Pornosophical philotheology*” [1, с. 791].*

Дослідження анаграм у тексті роману дозволяє стверджувати, що переважна більшість текстових анаграм представлені імпліцитно, тобто лише передбачають наявність певного слова у тексті. Такими анаграмами є: “*That fellow ramming a **knifeful** of cabbage down as **if** his life depended on it. Good stroke. Give me the **fidgets** to look. Safer to eat from his **three hands**. Tear it limb from limb. Second nature to him. Born with a silver knife in his mouth. That’s witty, I think” (kill) [1, с. 302]; “*The chemist turned **back the page** after **page**. Sandy shrivelled smell he seems to have. **Shrunken skull**. And old. Quest for the philosopher’s stone” (death) [1, с. 146]; “*...vapour, mist, cloud, rain, sleet, snow, hail: its strength in rigid hydrants*” (water) [1, с. 1104] тощо. Можна припустити, що цей різновид анаграм виконує сугестивну функцію, викликаючи певні уявлення, створюючи особливий настрій, надаючи додаткового сенсу тексту.**

В українському перекладі всі текстові анаграми Дж. Джойса вдалося зберегти. Переклад текстових анаграм здійснювався шляхом компенсації та калькування, причому, з однаковою частотою. Використання компенсації при передачі текстових анаграм представлено у наступному прикладі: “*All crossed themselves and stood up. Mr. Bloom glanced about him and then stood up, looking*

over the risen hats. Stand up at the gospel of course. Then all settled down on their knees again and he sat back quietly in his bench. The priest came down from the altar, holding the thing out from him, and he and the massboy answered each other in Latin” (trust, rot) [1, с. 143]. «Парафіяни перехрестилися і підвелися. Містер Блум озирнувся довкола і підвівся й собі, дивлячись понад капелюхами тих, що підвелися попереду. Підводяться, ясна річ, на знак пошани до Євангелія. Потім усі знову улякли навколішки, а він сів собі на лавку. Панотець зійшов зі олтаря, тримаючи перед собою ту штуку, я став латиною перемовлятися із служкою» (брехня, віра) [4, с. 77]. Ситуація, яка описується, повинна була б занурити читача в атмосферу релігійного хвилювання, але завдяки тонкій іронії автора, який висміює існуючий порядок суспільного життя, намагається піддати суспільні вади загальному осуду, змушує його використати текстову анаграму, яка спонукає читача сприйняти не лише атмосферу собору, де царює релігійна віра, але й відчутти брехливість ситуації (виникає поняття «брехня»). Авторський задум, особливу атмосферу тексту вдається зберегти та передати у тексті-перекладі за допомогою компенсації. Використання калькування при перекладі текстової анаграми також дозволяє зберегти її: “*Her slim legs running up the staircase*” (imp) [1, с. 114]. «Її тоненькі ноги біжать угору сходами» (біс) [4, с. 63]. При перекладі цього речення використано перші відповідники слів.

Таким чином на основі аналізу наукової літератури було з’ясовано ознаки та особливості анаграми як художнього прийому побудови тексту, виокремлено різновиди анаграм, використані в романі Дж. Джойса «Улісс». За допомогою контекстуального аналізу було вивчено смислові характеристики одиниць різних рівнів та їх креативне відтворення вторинними комунікантами. Порівняльний аналіз форми та змісту анаграм вторинного тексту з формою та змістом анаграм першотвору дозволив зробити висновки про специфіку їх відтворення вторинною мовою. Зокрема, встановлено, що текстові та фразові анаграми переважно перекладаються за допомогою компенсації та калькування, що допомагає зберегти задум автора та атмосферу тексту. Перспективами подальших досліджень анаграм є застосування статистичної лінгвістики у дослідженні анаграм.

Список літератури

- 1 Joyce J. Ulysses. URL: <https://www.planetebook.com/ulysses/>
- 2 Асратян З.Д. Анаграмма как синергетический аспект тематизации и концептуализации художественного текста URL: <https://researchjournal.org/languages/anagramma-kak-sinergeticheskij->

aspekttematizacii-i-konceptualizacii-xudozhestvennogo-teksta/

3 Джойс Дж. Улисс: роман; пер. с англ. В. Хинкиса, С. Хоружего. М.: Иностранка, Азбука-Аттикус, 2014. 928 с.

4 Джойс, Джеймс. Улісс: роман; з англ. пер. О. Терех, О. Мокровольський; 50 Коментар, О. Мокровольський; До дня Джеймса Джойса, післямова, В. Скуратівський. К.: Вид-во Жупанського, 2015. (Майстри світової прози). 736 с.

5 Исследования по структуре текста: [сб. ст.] АН СССР, Ин-т славяноведения и балканистики; отв. ред. Т. В. Цивьян. М.: Наука, 1987. 301 с.

6 Лукин В. А. Художественный текст. Основы лингвистической теории и элементы анализа. М., 1999. 196 с.

7 Проблемы изучения анаграмм: Межвузовский сборник научных трудов. Ред. проф. Ю.А.Сорокина. М.; Пенза, 1995, 140 с.

8 Ребрій О. В., Панькова А. В. Як перекласти головоломку і не зламати голову. Науковий вісник Херсонського державного університету. Херсон, 2020. №2. С. 135-143 URL: <https://tsj.journal.kspu.edu/index.php/tsj/article/view/581>

9 Сітко А.В., Струк І.В. Адекватність та еквівалентність у перекладі мовних особливостей // Sciences of Europe. Прага (Чехія), 2016. Вип. 10 (10). С. 122-126.

10 Ямпольский, М. Б. Память Тиресия: Интертекстуальность и кинематограф. Ред. О.В.Аронсона. М.: РИК «Культура», 1993. 456 с.